

Neutraliteit in het GO!: een delicate evenwichtsoefening

KRIS DELCROIX EN RIET NACKOM

Enkele weken geleden oordeelde het Europees Hof voor de Rechten van de Mens dat de neutraliteit die het GO! nastreeft met het verbod op religieuze kentekens, niet in strijd is met de vrijheid van godsdienst.¹

Neutraliteit is een kernbegrip in het DNA van het GO!. Iedereen die in het GO! werkt, moet bij indiensttreding een 'neutraliteitsverklaring' ondertekenen, maar niet iedereen beseft op dat moment ten volle waar die vandaan komt en wat ze concreet betekent voor de dagelijkse onderwijspraktijk in het GO!. Omdat COC regelmatig vragen krijgt over dat neutraliteitsprincipe, organiseerden we op 29 april een vormingsdag rond het thema. Jan Fransen, teamcoördinator Beleid- en belangenbehartiging GO!, en Marc Smets, voormalig afdelingshoofd GO!, momenteel lid van de Raad van het GO!, gingen graag in op onze uitnodiging om wat toelichting te komen geven. Ze brachten achtereenvolgens een overzicht van het begrip neutraliteit in de regelgeving, hoe het GO! er invulling aan geeft en hoe dat zich vertaalt in de schoolpraktijk. Een verslagje.

Neutraliteit in de regelgeving

Het begrip neutraliteit komt als beginsel voor het eerst voor in het Schoolpact (1958) en de Schoolpactwetten van 1959. In het kader daarvan stelde een Permanente Schoolpactcommissie in 1963 de eerste neutraliteitsverklaring op:

"Met het oog op het welbegrepen algemeen belang is de neutrale school er op bedacht geen enkele overtuiging, geen enkel geloof in het gedrang te brengen. Onder afwijzing echter van ieder proselitisme – het weze openlijk of verborgen, het kome van het lerarenkorps of van de leerlingen – stoelt zij, in een positief klimaat, haar onderwijs op de aanvaarding van de erkende veelsoortigheid der ideeën."

Door de grondwetsherziening van 1988 werd de bevoegdheid voor onderwijs toegewezen aan de gemeenschappen. Daarbij

werd in artikel 24 paragraaf 1 duidelijk gesteld:

"De gemeenschap richt neutraal onderwijs in. De neutraliteit houdt onder meer in, de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen."

Daarmee werd het begrip neutraliteit voor het gemeenschapsonderwijs verankerd in de grondwet. Het Grondwettelijk Hof bevestigde die verankering in zijn arrest 19/1998:

"De neutraliteit die de overheid op filosofisch, ideologisch en godsdienstig vlak moet betrachten bij zowel de inrichting van het gemeenschapsonderwijs als het beleid inzake de subsidiëring van door andere ingerichte scholen, verbiedt haar filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen te bevoorstellen of op te leggen."

In 1991 kwam er dan het 'Decreet rechtspositie personeelsleden Gemeenschapsonderwijs'. Dat stelt in artikel 9:

"In de uitoefening van hun ambt moeten de personeelsleden de neutraliteit in acht nemen en aan het pedagogisch project van het gemeenschapsonderwijs gestalte geven. Zij mogen daarenboven hun gezag niet aanwenden voor politieke of commerciële doeleinden."

In 1998 ten slotte werd in het 'Bijzonder decreet betreffende het gemeenschapsonderwijs' vastgelegd dat

"om als lid van het personeel van het Gemeenschapsonderwijs in dienst te kunnen worden genomen, het personeelslid bij de indiensttreding de neutraliteitsverklaring, de verklaring van gehechtheid aan het gemeenschapsonderwijs (...) en het pedagogisch project van het gemeenschapsonderwijs (...) moet ondertekenen."

Jan Fransen
Teamcoördinator Beleid- en
belangenbehartiging GO!

Marc Smets
Voormalig afdelingshoofd GO!,
momenteel lid van de Raad van het GO!

1. Zie bijvoorbeeld *De Standaard*, 16/05/2024: 'Hoofddoekenverbod GO! is niet in strijd met godsdienstvrijheid, zegt Europees Hof' (https://www.standaard.be/cnt/dmf20240516_94742801).

Evolutie van het begrip neutraliteit in het pedagogisch project van het GO!: van passief naar actief

Maar wat betekent neutraliteit nu concreet voor het GO!? Tot voor de grondwetsherziening van 1988 beperkte het – toen nog – rijksonderwijs zich tot een passieve invulling van het begrip: kinderen van alle levensbeschouwelijke achtergronden waren welkom in het publieke net. Vanaf 1988 kleurde de ARGO (de Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs) het begrip neutraliteit op een meer actieve manier in: niet alleen waren kinderen van alle levensbeschouwelijke achtergronden welkom, er moest vanaf dan ook met elk van die levensbeschouwelijke achtergronden positief worden omgegaan. Pluralisme dus. Dat mondde in 2007 uit in het begrip ‘actief pluralisme’ (levensbeschouwingen met elkaar in dialoog laten gaan), dat in 2016 in de nieuwe versie van de neutraliteitsverklaring en het pedagogisch project *geïpscoled* is tot de component ‘actief burgerschap’, naast de componenten ‘diversiteit’ en ‘kritische geest’.

De neutraliteitsverklaring in zijn geheel vind je op pagina 13.

Neutraliteit in de schoolpraktijk (1): diversiteit

Door het altijd maar diverser worden van onze samenleving, zijn ook onze klassen altijd diverser geworden. Voor het GO! speelt neutraliteit in de relatie tot die diversiteit een belangrijke rol en het is in de eerste plaats hier dat die evolutie van passieve naar actieve neutraliteit tastbaar is: diversiteit is niet alleen welkom, er wordt ook heel actief mee omgesprongen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het katholiek onderwijs dat vertrekt vanuit een christelijke achtergrond, vertrekt het GO! vanuit een ‘neutrale’ positie. Dat betekent dat het GO! erover wil waken dat er op lerenden geen enkele fysieke, morele of andere druk (zoals groepsdruk) wordt uitgeoefend die lerenden zou kunnen verhinderen om eigen keuzes te maken. In dat kader moet je het verbod op het dragen van levensbe-

schouwelijke kentekens zien: het zien van iemand met een kruisje, een hoofddoek ... zou druk kunnen uitoefenen op lerenden die daardoor niet meer in vrijheid een eigen keuze kunnen maken.

Maar omgaan met diversiteit is natuurlijk veel ruimer dan het levensbeschouwelijke. Het gaat ook om diversiteit in taal, cultuur, gender, politieke overtuiging ...

Alle verschillen zijn welkom, iedereen mag zichzelf zijn, zo lang dat maar gebeurt in respect voor elkaar en zonder druk uit te oefenen op de anderen.

Voor onderwijspersoneel is het echter geen makkie om met diversiteit om te gaan vanuit een neutrale positie. Onze collega's zaten dan ook te popelen om hun vragen daarover los te laten op de sprekers. Mogen leraren in hun omgang en gesprekken met leerlingen laten zien wie ze zijn? Mag je als leraar een regenboog-T-shirt dragen? En waarom dan geen hoofddoek? En waarom mag de islamleerkracht wel een hoofddoek dragen? Kan je als leraar je politieke voorkeur laten zien (bijvoorbeeld met een verkiezingsaffiche op je wagen of in de tuin)?

En wat met de neutraliteit van de school? Kan een school in het kader van leren omgaan met diversiteit haar leerlingen oproepen om op 17 mei deel te nemen aan IDAHOT of om tijdens de ramadan samen een iftar-maaltijd te nuttigen? En wat met leerlingen die van thuis niet mogen deelnemen aan zwemlessen of meerdaagse uitstappen met overnachting: hoe ga je daar als school mee om? En wat als er kritiek komt op het lezen van bepaalde boeken? En kan/mag er in de les over alles gesproken worden of worden bepaalde topics beter gemedend?

Over dat laatste is de neutraliteitsverklaring in ieder geval heel duidelijk: als onderwijspersoneelslid van het GO! verklaar je “geen enkel onderwerp bij voorbaat uit de sluiten van behandeling tijdens de onderwijsactiviteiten of van wetenschappelijke en pedagogische vraagstelling, om de openheid voor de diversiteit van visies in de samenleving te waarborgen”.

Voor heel wat andere vragen over diversiteit heeft het GO! enkele jaren geleden een uitgebreide handleiding uitgewerkt met

richtingwijzers en antwoorden op concrete vragen van scholen: *Omgaan met etnische, culturele en levensbeschouwelijke diversiteit. Een handleiding voor de GO! onderwijs-professionals*. GO!-collega's vinden die op Smartschool in de vrije ruimte ‘Handleiding diversiteit’. Het GO! werkt momenteel aan een herwerking ervan.

Neutraliteit in de schoolpraktijk (2): actief burgerschap

De tweede pijler van het neutraliteitsprincipe in het GO! is het actief burgerschap. Wat dat concreet betekent voor leerlingen, vertaalt het GO! in zeven doelstellingen:

- actief participeren aan de gemeenschap;
- op je eigen manier een bijdrage leveren aan een rechtvaardige en milieuvriendelijke samenleving;
- je rechten en plichten kennen, ernaar handelen en ervoor opkomen;
- op een constructieve manier met elkaar omgaan, communiceren en samenwerken;
- opkomen voor je medeburgers;
- je eigen mening op een niet-relatieverstorende, geweldloze manier uiten;
- jezelf kunnen zijn met begrip voor de identiteit(en) van anderen, zonder onderscheid van ras, kleur, geslacht, gaardheid, taal, levensbeschouwing of geloof, politieke overtuiging of sociale afkomst.

Die doelstellingen zijn concreet vertaald in het Pedagogisch Project GO!, leerplannen en -lijnen, *toolkits* en lesmateriaal en kunnen bereikt worden op zowel klas- en schoolniveau als in de brede school.

Neutraliteit in de schoolpraktijk (3): de interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD)

Ook in de organisatie van de levensbeschouwelijke vakken (LBV) trad er een evolutie op van passieve naar actieve neutraliteit.

Het reeds vermelde Grondwetsartikel 24 van 1988 stelt:

§3: “Alle leerlingen die leerplichtig zijn,

hebben ten laste van de gemeenschap recht op een morele of religieuze opvoeding.”

§1: “De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de keuze aan tussen onder-richt in een der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer.”

GO!-scholen boden tot voor kort in afzonderlijke vakken les aan in de zes erkende godsdiensten en in niet-confessionele zedenleer. Vanaf dit schooljaar zet het GO! in op een actieve dialoog tussen de levensbeschouwingen: in het vijfde jaar (en vanaf volgend schooljaar ook in het zesde jaar) kan de helft van de lesuren LBV besteed worden aan interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD). Dat gebeurt in heterogene groepen. En het zijn niet alleen de lerenden die met elkaar in dialoog gaan: er wordt ook een intense samenwerking verwacht van de leraars LBV. Dat laatste is niet vanzelfsprekend en vergt een grondige vorming, een proces dat nu nog volop aan de gang is.

Geen zwartwit

In tijden van polarisering en extremisme is het geen evidentie om op een serene manier een debat te voeren over neutraliteit, diversiteit, levensbeschouwingen en al zeker niet over levensbeschouwelijke kentekens. En dat is precies waar we op de vormingsdag wél in geslaagd zijn. De uiteenzetting van Jan Fransen en Marc Smets was helder en verhelderend. De vragen van de deelnemers doorleefd, concreet en goed gemeend. De antwoorden van de sprekers waren dan weer niet zwartwit, niet haarscherp met het mes gescheiden, maar aftastend, stapvoets, met woorden als ‘in dialoog gaan’, ‘nuanceren’, ‘niet polariseren’, ‘niets uit de weg gaan’.

Het omzetten van het neutraliteitsprincipe naar de schoolpraktijk, is en blijft men-senwerk.

Neutraliteitsverklaring

van het GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap

Ik erken dat het GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap neutraal onderwijs is en ik zal de neutraliteit zoals die gedefinieerd wordt door de Raad van het GO! respecteren.

Diversiteit

Vanuit een respectvolle basishouding houd ik rekening met de leefwereld van de lerenden, namelijk het familiale, sociale, levensbeschouwelijke, culturele en maatschappelijke milieu. Ik span me in om in de schoolpraktijk aan te sluiten bij deze leefwereld.

Kritische geest

Ik wil bijdragen tot het wederzijdse begrip tussen mensen met verschillende levensbeschouwelijke en maatschappelijke visies door lerenden te wijzen op onderlinge verschillen en gelijkenissen en die aan te grijpen om te werken aan verbondenheid.

Ik begeleid en stimuleer de kritische zin en vrijheid van weten en geweten van lerenden.

Bij het behandelen van feiten en meningen streef ik de grootst mogelijke objectiviteit en onpartijdigheid na en blijf ik intellectueel eerlijk.

Ik engageer me om de meningsverschillen tussen overtuigingen niet uit de weg te gaan, maar ze actief aan te grijpen om vanuit democratische basiswaarden bij te dragen tot het samen leren samenleven.

Ik weet dat ik mijn persoonlijk engagement kan en mag bekendmaken als de opvoedings- of onderwijssituatie daartoe aanleiding geeft. Maar ik doe dit bedachtzaam en voorzichtig, wat betekent dat ik me zeker onthoud van elke vorm van indoctrinatie en/of bekeringsijver.

Actief burgerschap

Ik maak gebruik van de beschikbare mogelijkheden om de lerenden te ondersteunen in de ontwikkeling van hun eigen individuele persoonlijkheid, hen eigen keuzes te leren maken en hen te vormen als actieve burgers in een democratische samenleving. Ik doe dat op de volgende manieren:

- Ik breng hen de waarden bij die eigen en gemeenschappelijk zijn aan de democratische samenleving: vrijheid, gelijkheid en solidariteit; gelijkwaardigheid tussen de seksen; scheiding van kerk en staat; vrijheid van gedachte en geweten van allen waarbij elke persoon vrij is om een bepaalde levensbeschouwelijke overtuiging aan te nemen;
- Ik bescherm hen tegen alle fysieke, morele of andere drukkingen die hen zouden verhinderen om eigen keuzes te maken;
- Ik treed actief op tegen vormen van discriminatie of uitsluiting op basis van geslacht, geaardheid, etniciteit, overtuigingen en andere kenmerken;
- Ik sluit geen enkel onderwerp bij voorbaat uit van behandeling tijdens de onderwijsactiviteiten of van wetenschappelijke en pedagogische vraagstelling, om de openheid voor de diversiteit van visies in de samenleving te waarborgen;
- Ik draag bij tot de realisatie van kinderrechten en mensenrechten voor iedereen, en tot de realisatie van de in ons land geldende wetgeving.

Ondertekening Neutraliteitsverklaring

Naam + voornaam: Datum:

Handtekening:

GO! onderwijs van de
Vlaamse Gemeenschap

